

AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi
Cilt:2 -Sayı:3-Temmuz 2013-Türkiye

SÖZLÜ GELENEĞİN KURUMSALLAŞMASI: GELENEKTEN GELECEĞE MUSAHİPLİK ÖRNEĞİ

Birol AZAR*

ÖZET

Alevîliğin temel kavramlarından olan musahiplik, iki Alevî ailesinin dünyada ve ahirette kardeş olmasıdır.

Eski Türk-Moğol inancında adına “anda” denilen aralarında kan bağı olmayan insanları birbirine bağlayan bir dostluk antlaşması olan bu sözleşme, Türklerin yaşadığı her çağda ve her zeminde değişik adlarla günümüze kadar gelmiştir.

Alevî-Bektaşî inancında kişinin “ Musahib’i” olma yükümlülüğü yedi farzdan, yani yerine getirilmesi gereken yedi yükümlülükten biridir. Ve bunun temeli Hz. Muhammet’le, Hz. Ali’ye kadar giden mitolojik boyutlu bir yoldur.

Toplum içinde sosyal yapıyı düzenleyen yazılı olmayan ama yaptırım gücü etkin olan “musahiplik” kişinin içinde bulunduğu topluma kabulü noktasında oldukça önemli fonksiyon üstlenmektedir. Kapalı ve gizemli bir toplumun hiyerarşik yapılanmasının çarpıcı bir göstergesi olan bu kurum sözlü geleneğe gelişip tanımlanan kaidesi/kuralı belirlenen yaptırım gücü sayesinde her zaman mecburi/ zaruri olan, kurumsallaşmış bir yapı arz etmektedir.

Bu yazıda amaç, musahiplik olgusunun Alevî-Bektaşî toplumunda icra ettiği fonksiyonu genel bilgilerden hareketle yöresel /mahalli (Tunceli ve çevresi) bir alan araştırması örneği ile göz önüne sermektir

Anahtar sözcükler: Alevî, musahiplik, yedi farz,

INSTITUTIONALISATION OF VERBAL TRADITION: THE SAMPLE OF “MUSAHİPLİK (PARTNERSHIP)” FROM TRADITION TO FUTURE

ABSTRACT

Musahiplik (Religious Partnership) which has been one of the basic concepts of Alevism, is the brethren of two Alevi families in both this world and hereafter.

This contract, which is called as “anda” in early Turkish-Mongol belief and is a treaty of amity interconnecting people who does not have kindredness among themselves, has come to the present day with different names in any place and any time period Turks lived.

In Alevi-Bektashi believes obligation of being musahip (partner) of somebody is one of the seven religious duties in other words one of the seven elementary obligations. And the basis of this is a mythology-based way going back to Hz. Muhammed and Hz. Ali.

Musahiplik (partnership) which regulates the social structure in society, is nuncupative except that having effective sanctionative power, has undertaken quite important function in terms of the acceptance of a person to the society he belongs. This institution which is a striking indicator of hierarchical structuring of a mysterious and vague society, submits an institutionalized structure which has developed and been defined in verbal tradition, of which principle/rule has been determined and which is always compulsory/necessary thanks to its sanction power.

The aim in this writing is to put forth the function that musahiplik (partnership) phenomenon executes in Alevi-Bektashi community depending on the general information within a sample of regional/topical (Tunceli and its districts) field research.

Key words: Alevism, Religious Partnership, seven religious duties

*Yrd.Doç.Dr.Birol AZAR, Fırat Ün. İnsani ve Sosyal Bil. Fak. TDE Böl. e-mail: bazar@firat.edu.tr

Kaynaklarda pek çok çeşit tarifler bulunmakla birlikte genel olarak Hz. Ali'ye bağlı ve ondan yana olanlar için kullanılan Alevîlik, genel anlamda Hz. Ali'yi sevmek ve onun soyunun(Ehli beyt) yolundan gitmek olarak tanımlanabilir.¹

Sözlük anlamının dışında "Alevî" terimi Hz. Ali'yi en üstün sahâbî olarak gören ve Hz. Muhammed'den sonra onun Allah'ın ve Hz. Peygamberin tayini ile Halife olması gerektiğini kabul edenler için de "şia" ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır.(Fırlalı 1994:7)²

Hz. Ali ve ona tarafgirliklerini göstermek için ortaya çıkan şîî topluluklara savundukları fikirlere dayalı olarak "İmamiye-Caferiye, İsmailiye, Zeydiyye, Nusayriye vb." isimler de verilmiştir.

Alevîlik veya yirminci yüzyıldan önceki takma adıyla "Kızılbaşlık" kökleri Türklerin İslâmîyet'i tanımaya başladıkları döneme kadar uzanan belli siyasî, coğrafî, içtimaî, iktisadî ve kültürel şartların uzun asırlar boyu tedricen oluşturduğu bir İslâm ve kültür olgusudur (Fırlalı 1996: 5). Bir Alevî dedesi olan İzzettin Doğan ise kendilerini şöyle tanımlamaktadır: " Alevî İslâm anlayışı İslâmın insanlığı aydınlatan evrensel ilkeleriyle hayat bulan, Türklerin Orta Asya'dan batıya ilerleyişlerinde Maveraünnehir'de Ehli Beyt seyitlerinin önderliğinde inanç kaideleri oluşturarak Anadolu ve Balkan topraklarında bugün de tüm erdemleriyle yaşayan bir İslâm tasavvuf anlayışının adıdır" (Doğan2005:67).

Ancak bugün için dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan farklı Alevî grupların her biri için Alevî ve Alevîlik sözcüklerinin ifade ettiği anlamlar da farklı olmaktadır.³

İslâm tarihinde Alevîlik terimi ilk defa hilafetle ilgili anlaşmazlıklar esnasında kullanılmaya başlanmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan ve üçüncü halife (Hz Osman)'nin öldürülmesini de kapsayan zaman diliminde hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu söyleyenlere "el-Alevîyye veya şiatü Ali (Ali taraftarları)" denilmiştir (Ocak 1989:369). Bu anlamıyla Alevî terimi Hz. Ali taraftarlarının oluşturduğu siyasi bir topluluğu ifade eder. Daha sonra İslâm dünyasında merkeze muhalif olarak ortaya çıkan bir çok grup kendini Alevî olarak gösterme çabası içine girmiştir. Bu şekilde kullanımlar zamanla bu kelimenin anlam kaymasına uğramasına da sebep olmuştur.

¹ Bu konuda daha fazla bilgi için bk. A. Güzel, "Alevî" **Türk Ansiklopedisi**, C.2 1948, İstanbul. s.46-48; A. Yaşar Ocak , **Türk Sufiliğine Bakışlar** İstanbul 1999 s.204

² İ. Melikoff, Alevî sözcüğünü bilimsel açıdan yanlış olduğunu bu topluluğun tarihteki adının Kızılbaş olarak bilindiğini belirttikten sonra; XV. ve XVI. yüzyıllarda, Kızılbaşlar, ilk Safavîler olan, Şeyh Cüneyd Haydar ve Şah İsmail tarafından Türkmen boylarıydılar. Kırmızı serpuş giyiyorlardı bunun için de onlara Kızılbaş deniyordu" demektedir bk. **Uyur İdik Uyardılar** s. 33 Fakat Kızılbaş sözü yüzyıllar içinde küçültücü bir anlama kaymış ve Celâli isyanları adı ile tanınan dini-sosyal başkaldırma hareketleri dolayısıyla da "dinsiz asi" anlamında kullanılmaya başlanılmıştır. Kızılbaş kelimesi bundan sonradır ki yerini Alevî kelimesine bırakmıştır.

³ Alevîlere yaşadıkları yaşadıkları değişik coğrafyalarda farklı isimler verilmiştir. Anadolu'da "tavşan eti yemezler" Urumiye'de "Abdalbeyler", Tebriz halkı "Görenler" (Hz. Hüseyin'i aşiret reislerinin gördüklerine inandıklarından dolayı bu isim verilmiştir.), İranlılar "Gulâiler" (Aşırı uç noktada bulunan grup) , Meşhet halkı "Ali Allahîler", Karabağ halkı "Milliler" ve "Şemliler" diye adlandırılmışlardır. Alevîler alışverişte hak geçeceği korkusuyla terazi kullanmayıp ancak tane ile satabilecekleri şeyleri sattıklarından esnaf tarafından da "Terazi Tutmazlar" diye adlandırılır. V. Timuroğlu **Alevîlik, Bektaşîlik, Şiilik, Kızılbaşlık**, Kalan Yay. Ank. 2004 s. 9-10 bk. ; A. Gölpınarlı "Kızılbaş" **İA** s790

Hemen hemen bütün araştırmacılar Alevîliğin menşeiini açıklarken Hz. Ali, Muaviye, Yezid ve Hz. Hüseyin arasındaki olaylara inerler oysa ki bu A. Yaşar Ocak'ın da bahsettiği gibi "Şiîliğin tarihidir ve Alevîliğin Şiîlikten doğduğu kanısını güçlendirir" (Ocak 1999:204). Bu ise kanaatimizce eksik bir değerlendirmedir. Alevîliğin kökeni ve İslâmın ilk dönemindeki hilafet kavgalarına ne siyasi entrikalara ne de İslâm coğrafyasının zaman ve mekan bakımından çekişmelerine bağlayabiliriz.

Alevîliğin doğuşunda Hz. Ali ve hilafet meselesi Hz. Ali ve Muaviye kavgasının sadece neden olduğunu ve bir ateşleme görevi gördüğünü, Alevîliğe ve Bektaşîliğe vücut veren temel faktörün bu olmadığı iyi bilinmelidir.

Alevîlik İslâm dininin yayılmasıyla birlikte Arapların dışındaki milletler- özellikle Türkler ve İranlılar- arasında hızla yayılmıştır.

Emevîler döneminde (661-750) Hz. Ali ve soyunun başına gelenler –özellikle Kerbela faciası- Alevîlerce çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Yeni Müslüman olan milletler İslâm'ı ilk olarak Alevîlerin anlattığı şekilde anlamışlardır. Daha önce belirttiğimiz gibi Emevî zulmünden kaçan Hz. Ali soyundan kimselere Oğuz Türkmenleri daha o zamanlarda "Alevî" demektedir.⁴ Özellikle Hz. Ali'nin kahramanlıkları ve Kerbela olayına ilişkin menkıbeler Anadolu, İran, Irak ve Horasan gibi bölgelerde yaşayan halklar üzerinde oldukça etkili olmuştur. Ehli Beytin başına gelenler ve bunlardan en önemlisi Kerbela olayı ise Alevîliğin düşünce olarak daha da olgunlaşmasına ve Araplar dışındaki diğer milletler arasında da yayılmasına neden olmuştur. Yeni müslüman olan topluluklar arasında Hz. Ali bir sembol haline gelmiş, onun savaşçılık, yiğitlik ve ermişlik yönleri menkıbeler halinde her tarafa yayılmıştır. Bütün bunların sonucunda Alevîlik-Batınlık, İslâm dünyasının her yanına yayılan tasavvuf akımlarına nüfuz etmiş ve Alevî-Batını eğilimli bir çok tarikat ortaya çıkmıştır.

"Tasavvufun XI. Yüzyıldan itibaren tarikatlar şeklinde teşkilatlanmasından sonra bunlardan bazıları silsilelerini çeşitli maksatlarla Hz. Ali'ye dayandırdıkları için Alevî tarikatlar diye tanınmışlardır. Kâdirîyye, Rıfâîyye, Yesevîlik, Kalenderîlik, Vefâîlik, Hurufîlik, Haydarîlik bunlardandır. Bazıları da -Nakşibendiyye- gibi silsilelerini Hz. Ebubekir'e dayandırdıklarından "Bekrî" diye adlandırılmışlardır.(Ocak 1989:369)

Daha çok konar-göçer ve köylü topluluklar arasında etkili olan bu heteredoks tarikatlar doğal olarak içinde buldukları çevrelerin koşullarına uygun olarak şekillenmiş ve İslâm dininin inançlarını gelenekleriyle birleştirmişlerdir.⁵ Alevîlik Caferî, Hanefî, Maturîdi, İsmailî gibi hem hem ortadoks hem de heterodoks unsurlar taşısa da Kızılbaşlık ve Bektaşîlik benzeri teolojik bir yapılanma olmayıp tarikat benzeri mistik bir oluşumdur.

Türk kültüründe Alevîlik veya daha yaygın kullanımı ile Alevîlik-Bektaşîlik XIX. yüzyıl sonlarından itibaren Türkiye'de yaşayan Kızılbaş, Bektaşî, Tahtacı, Çepni, Sıraç,

⁴ Türk toplulukları içerisinde Kutadgu Bilig'den anlaşılacağı üzere başlangıçta Ali soyundan gelen kimseler kastedilmektedir. Ayrıca Emevîlerin zulmünden kaçıp Türk bölgelerine Zeyd b. Ali'nin oğlu Yahya'nın neslinden gelenler için kullanılmaktadır. Daha fazla bilgi için bk. Sönmez Kutlu **Din Anlayışında Farklılaşmalar Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik** Ank.2003 s.26

⁵ E. R. Fiğlalı Alevîler için heteredoksi teriminin kullanılmasını insafsızlık olarak yorumlamaktadır. (Fiğlalı 1994:5). S. Kutlu da aynı fikri paylaşmakta bu kitleler için "metadoksi" (doksi ötesi, doksi üstü) teriminin kullanılmasının daha uygun olacağını belirtmektedir. (Kutlu 2003:31)

Torlak, Kalenderî, Hurufî, Işık v.b. gibi zümreleri ifade etmek için kullanılmıştır (Onat 2005:8).

Türk Alevîliği Hz. Ali kültünden tamamen uzak bir şekilde X. yüzyılda Türklerin İslâmîyet'i kabul etmeleriyle birlikte doğup gelişmeye başlayan bir sürecin adıdır. Bu olaya Şiî etkileri karışımı bugünkü bilimsel araştırmacıların kesin olarak ortaya koyduğu şekilde XV. yüzyılın sonlarıyla ve XVI. yüzyıl başlarında Safevî propagandasıyla başlamıştır.⁶

Anadolu'daki Alevî kitleleri nitelemek üzere kaynaklarda Kızılbaş, Rafizi, Işık, Mülhid, Torlak v.b. gibi adların kullanıldığını yukarıda belirtmiştik bunlar içerisinde en çok kullanılan isim "Kızılbaş" ismi olmuştur.⁷ Esasında Alevîlik, Kızılbaşlık, ve Bektaşîlik pek çok ortak paydada buluşsa dahi aynı şeyler değildir. Kızılbaşlık önceleri sünî bir karakter gösteren ama aynı zamanda Şii-Batini bir hüviyete bürünen Erdebil Tekkesi'ne dayanan kendini tarikat formunda ifade eden, Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasındaki iktidar mücadelesi sürecinde belirgin hale gelen bir farklılaşma biçimidir.

Kısaca ifade etmek gerekirse şemsiye kavram olarak "Alevîlik", "Alevîlik-Bektaşîlik", "Anadolu Alevîliği" gerek tarihsel arka plan gerek oluşum şekli(form) gerekse sosyo-kültürel farklılıkları belirlemek için kullanılan ana kavramlar yönünde bir sūfî oluşum niteliği taşımaktadır. (Ocak 1999:11)

Anadolu Alevîliği, tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak, kitabî olmaktan çok sözlü geleneğe dayalı eski inançların İslâmî şekiller altında yaşamaya devam ettiği bir inançtır. Dolayısıyla bu inanca ait usûlleri ve uygulamaları daha çok gözlem yoluyla ya da nefesleri veya kutsal saydıkları kitaplardan öğrenmek mümkündür. Bu inancın temelinde Hz. Ali sevgisi vardır.⁸ On iki imamı kabul edip, onların hayatlarına ilişkin mucizevî menkıbelere inanırlar. Velâyetin On iki imamlar tarafından sürdürüldüğüne ve haksız yere öldürüldüklerine inandıkları için Emevîlere ve onların temsilcisi saydıkları Sünnîlere karşı önyargılıdırlar. On iki imamın yanı sıra on dört masumu da kabul ederler. Üç sünnet (dilde tevhid, kelimesini düşürmemek, kimseye düşmanlık etmemek ve gönül kırmamak) yedi farz inancı vardır.(Farzlar; sırrı saklamak , gönüldaşlarla bir olmak, yalan söylememek, hizmette bulunmak, dedeye itaat etmek, musahibini gözetip kollamak, dededen taç ve hırka giymektir.)Alevîlerde tebella ve teberra esastır. Yani Hz. Ali ile Ehli Beyti sevmeye sevenleri sevmeye (tebella), sevmeyenleri sevmeme, sevmeyenleri sevenlere de düşmanlık etmek (teberra)tir. Alevîlerde bıyık ve sakal kesmek caiz değildir. Kadın boşamak haramdır. Boşanmış kadın alan yahut karısını boşayan zina etmiş sayılır ve düşkün olur. Ancak

⁶ Alevîliğin kökeni ve doğuşu tamamıyla X. yüzyılda İslâmîyet dairesine girmeye başlayan, ancak ondan önce mensup oldukları Gök Tanrı kültü, tabiat kültü, atalar kültü gibi eski Türk inançlarıyla, Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm v.b. dinlerin miras bıraktığı inançların etkisi altında bu yeni dini kabul edip kısa zamanda kendi sosyo-ekonomikuyduran konar-göçer Türklerin tarihiyle ilgilidir. (Ocak 1999:205)

⁷ Kızılbaş hakkında daha fazla bilgi için bk. A. Gölpınarlı "Kızılbaş" İA.s.789 İ.Melikoff, **Uyur İdik Uyardılar** s53

⁸ Kızılbaşlarda ve Ali Allahiler'de Hz. Ali tanrıdır. Şahadet kelimesine "Aliyyun vali Allâhvaliyyun" kelimesini ekleyerek Tanrının Ali ve Muhammet suretinde görüldüğünü iddia eder.bk. A. Gölpınarlı "Kızılbaşlık" İA s 791

erkek, karısının kötü bir durumuna rastlaması halinde dedenin onayıyla bırakır bu durumda sadece kadın düşkün olur.

Alevî inancında dini önderlerin rolü statüleri önemli bir yer tutar. Dört makamı geçmek ve kırklar meclisine transdantal yaklaşım “pir”siz mümkün değildir. Pirin vekâlet verdiği dedeler her yıl kış mevsiminde isteklileri görmeye yolsuzları düşkün etmeye, düşkünleri kaldırmaya, suçluları yargılayıp tekrar yola almaya giderler. Her Cuma gecesi bir evde “Âyin-i Cem” yapılır. Âyin-i Cem en temel ve en önemli ibadet olarak görülür. Sadece dinsel değil sosyal ve hukûkî yönüyle de ibadetlerin kökeni sayılır.” Eskiden cem bir ibadet olmanın yanı sıra Alevîliğin tarihinin edebiyatının ve inanç pratiklerinin öğretildiği bir okul ve aynı zamanda topluluk içi hukûkî meselelerin de çözümlendiği yaptırım gücüne sahip kutsal bir kurum idi” (Yaman 2005:81).

Bu inançta cem; Hak-Muhammet-Ali Divanı’dır. Diğer bir adı da “halka namazı”dır. Farklı yörelerde “Aynü’l Cem, Âyin-i Cem, Cem Ayini, Abdal Musa Kurbanı, Birlik Cemi, Dardan İndirme Erkânı, Kolda Kopma Erkânı, Ali Cemi, Görgü Cemi, İçeri Kurbanı, İkrar Cemi” olarak adlandırılır (Yaman 2005:82). Âyin-i Cemlerde kadınlar erkeklerle bir aradadırlar. İçki genel olmayıp sadece dedeler tarafından içilebilir. “Mum söndü” şeklindeki iftiraların aslı yoktur. El, bel, dil sağlığına önem verirler. Muharrem ayında on iki gün ve kış ortasında üç gün Hızır orucu tutarlar. Ruh göçü inancı genel olarak kabul görür. Rakı, şarap, v.b. gibi içkilere karşı müsamahakârdırlar. Hac niyetine Kerbela ve Necef’e giderler.

Bugün Alevîlik hakkında yüzlerce kitap yayınlanmasına rağmen bunların büyük bir kısmının bilimsel nitelikten yoksun ve birbirinin tekrarı olduğunu görmekteyiz. Kitaplar ve diğer yazılan yazılar sanki bu alandaki bilgi boşluğundan yararlanmak isteyen bazı grupların kendi ideolojilerine dayanak aramak için yeni bir Alevîlik inşâ etmeleri neticesinde kaleme alınmıştır. Bu alandaki yayınları, Alevîliğin İslâm dışı olduğu, aslının Şiilik olduğu sünnilikle hiçbir farkının olmadığı tamamen eski Türk inanışlarından mürekkep olduğu şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Hasluck, Birge gibi yabancı bilim adamları ile Şelva Dersim gibi araştırmacılar başlı başına bir din olduğunu iddia etmişlerdir (Dersim 1994:8). Reha Çamuroğlu, Cemal Şener gibi araştırmacılar ise Alevîliğin İslâm’ın içinde olduğunu ama emperyalist güçlerin Alevîleri Anadolu’daki kayıp Hıristiyanlar olarak gösterdiklerini belirtirler (Çamuroğlu 2004:9).⁹

Alevîlik ile ilgili bu genel değerlendirmelerden sonra Alevîliğin temel olgularından biri sayılan musahiplik ve onun Tunceli yöresindeki uygulamasına göz atalım. Alevîliğin temel kavramlarından olan musahiplik, iki Alevî ailesinin dünyada ve ahirette kardeş olmasıdır.

Alevî-Bektaşî inancında kişinin “ Musahib’i” olma yükümlülüğü yedi farzdan, yani yerine getirilmesi gereken yedi yükümlülüğten biridir. Ve bunun temeli Hz. Muhammet’le, Hz. Ali’ye kadar giden mitolojik boyutlu bir yoldur.

⁹ Bu alandaki yazarlar ve düşünceleri için bk. A.Y. Ocak, “Alevîlik ve Bektaşîlik Hakkındaki Son Yayınlar Üzerinde (1990) Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler-I” **Tarih ve Toplum**, C.XVI Temmuz 1991 s.20-25; agy. “Alevîlik ve Bektaşîlik Hakkındaki Son Yayınlar Üzerinde (1990) Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler-II” **Tarih ve Toplum**, C.XVI Ağustos 1992 s.51-56; A.Y. Ocak **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İst., 1999, s. 62) ; İ. Üzümlü, **Günümüz Alevîliği** İsam Yay. Ankara 2000 s.159-184

Toplum içinde sosyal yapıyı düzenleyen yazılı olmayan ama yaptırım gücü etkin olan “musahiplik” kişinin içinde bulunduğu topluma kabulü noktasında oldukça önemli fonksiyon üstlenmektedir. Kapalı ve gizemli bir toplumun hiyerarşik yapılanmasının çarpıcı bir göstergesi olan bu kurum sözlü gelenekte gelişip tanımlanan kaidesi/kuralı belirlenen yaptırım gücü sayesinde her zaman mecburi/ zaruri olan, kurumsallaşmış bir yapı arz etmektedir.

Bu inancın önemli noktası da “musahiplik” tir. Ergenlik çağına gelen her Alevî genci aynı yaşta olan bir gençle musahip olur yola girer. Her Alevî'nin bir musahibi olması gerekir. Musahipsiz hiçbir merasime katılmaz. “Musahip” sülûk sırasında, ölüm anında kısaca yaşamın bütün mühim anlarında hazır bulunmak zorundadır (Melikoff 1994:48).¹⁰ Türkdoğan da geleneksel Alevî inancına göre her Alevî'nin bir musahibi , bir rehberi, bir piri, bir de mürşidi olması gerektiğini belirterek “Bu üst statüyü temsil eden kişiler olmadığı sürece Alevîlik erkânı gerçekleşmiş sayılmaz” der (Türkdoğan 2005:25).

Eski Türk-Moğol inancında adına “anda” denilen aralarında kan bağı olmayan insanları birbirine bağlayan bir dostluk antlaşması olan bu sözleşme, Türklerin yaşadığı her çağda ve her zeminde değişik adlarla günümüze kadar gelmiştir.

En eski devirlerde “ant” kelimesi bir yabancıyla kardeşleşme ve dostlaşma teyit için yapılan töreni ifade eder. (İnan, 1976:285)

Bu tören eski Türk inancında şöyle gerçekleşmekteydi: İki yabancı, kardeşleşmeye ve dost olmaya karar verdiklerinde soydaşlarının huzurunda kollarını keserek bir kaba (ant ayağına) kanlarını akıtırlar. Aralarında kılıç, ok veya başka bir silah koyarak bu kaptaki kana kırmızı, süt veya şarap karıştırıp beraber içerlerdi. Sonra silahlarını yahut atlarını veyahut hemşirelerini değiştirirler ve böylece “antlı adaş” olurlardı. Moğol devrinde bu törenle dostlaşmış olanlara “anda” denilmiştir. (inan:286)

Kaşgarlı Mahmud Divânü Lugâti't-Türk'ünde Musahip'e yakın bir adetten bahseder. Her tacir ve zanaatkârın biste adı verilen ortağının bulunduğunu belirtir.¹¹ Biste Doğu Türkçesinde “ortak, kardeş” anlamında kullanılıyordu. (Erdi, 2005:665)

Bistenin kardeş/ortak anlamının musahiplikle ilişkilendirilmesi, geleneğin eşlendiğini göstermesi açısından önem arz etse de meslek birliklerinde özellikle Ahilerde görülen kuşak/şed bağlama her zanaatkârın bir ortağının bulunması gibi hususiyetlerle daha da yakından ilgili olduğu söylenebilir. Görüldüğü gibi kökleri çok eski dönemlere dayanan iki insanın bu dünyada dost/kardeş olmaları ve bu sürece ait törenler zaman içerisinde değişen coğrafya ve kültürlerle bağlı olarak içerik ve form değiştirmiştir. Yeni girilen inanç/kabul edilen inançlar bu şekillenme de önemli rol oynamış, kültürel olaylar zamanla bu yeni inancın bir parçası gerekliliği gibi

¹⁰ Musahip olma adeti Anadolu meslek birliklerinden Ahilerde de vardır. Meslekte birliği sağlamak amacıyla ortaya çıktığı sanılan bu âdet Alevîlerde inancın gerektirdiği bir tören olmuştur. Bu inançta alemin yaratılışında Cebrail Adem'e kuşak kuşandırdı musahip oldular şeklindeki inanış musahipliğin bugün de canlı kalmasına en büyük etkendir (Melikoff 1994:49).

¹¹Ortak bolub bilişdi

Mening taver satışdı

Biste bile yaraşdı

Kizleb tutar tayini

“Ortak olduğunu gösterdi, davarımı satmamda yardımcı oldu, bitse ile anlaştı, tayımı saklayıp koruyor” anlaşmalarına karşın kendisini aldatan bir adamdan bahsediliyor. (Erdi, 2005:665)

algılanmıştır. Alevi-Bektaşî inancında yol kardeşliği/musahip tutma ritüelini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Musahip olanlar yaşam boyu birbirlerine destek olurlar, gizlerini bölüşürler, yol arkadaşı olanlar musahiplik kavline girerler.¹² Alevi-Bektaşî inancı gencin Cem Törenlerine girmesi için musahip seçmesini zaruri kılar. Anadolu'nun birçok yerinde (Malatya-Tunceli-Sivas-Tokat ve Samsun) musahipsiz, erkâna girmek mümkün olmamaktadır.

Her Alevi çifti bir musahip tutmak zorundadır. Dört kişilik iki aile arasında gerçekleşen (Kadın, bir başka kadının kocasını; erkek de başka bir erkeğin karısını musahip seçer, meydana girer.) bu törenle kazanılan yeni durum hem dünya hem de ahiret kardeşliğidir. (Eröz, 1990:111) Türk topluluklarında kardeş çocukları evlenebildiği halde musahip olanların çocuklarının evlenmesi bu olgunun ne derece ileri bir boyutta olduğunun göstergesidir.

Musahiplik Töreni, *Arş'ta* zaman dışında mitolojik bir yolculuğun göstergesi gibidir. Alemin yaratılışında Cebrail'in Adem'e kuşak kuşandırmasıyla başlayan Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi bağrına basmasıyla idealize edilen sembolik bir törendir. Bu tören zaman ve mekân ötesinde yapılan bir merasimin yeryüzündeki izdüşümüdür.¹³ Bu olgu içinde bulunduğu topluluğu öylesine anlam sarmalları ile bağlar ki bireyler gerek yaptırım gücünden gerekse inançlardan gereklilikleri yerine getirme mecburiyetinde kalırlar. Henüz on on bir yaşlarında çocuk denebilecek yaşta başlayıp tüm hayatı etkileyen/düzenleyen ve değiştiren bu olgu, bireyin sosyal ortamda statüsünü göstermesi bakımından da önemlidir. Musahip olmakla cem törenlerine girilir ve bağlı olduğu topluluğun hiyerarşik yapılanmasında yer edinilir ve sorumluluk üstlenilir. Cem'e girmek veya ibadet yapmak için musahip olmak, talip durumuna gelmek gerekir. Ayin-i cemde sağdıç olacaklar dört "göz" veya kişiden ibarettir. Taliplerden biri bekarsa üç göz de olabilir. Bir kimsenin musahibi ölürse talip onun karısıyla ceme gelebilir. Eşini boşayan talip "düşkün" sayılır ve ceme gelemes.¹⁴

¹² Bkz. Esat Korkmaz, Ansiklopedik Alevilik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü, Ant Yay. İstanbul, 1994.

Musahip; Arkadaşlık eden, ikrar verecek, nasip olacak erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği kefil, eş, yol arkadaşı; musahip kavline girme; Alevi meydanına girme anlamında kullanılan terimdir.

¹³ "Gök ve yer yaratıldığı zaman Cebrail, Âdem'in beline kuşak kuşadı ve kardeş oldular. Öbür melekler, onlara yemek olarak helva eklemek getirdiler... Muhammed de Ali'yi sağ elinden tutup minbere çıkararak ve sonra kuşağını açarak- bağrına bastı. İkiyi aynı gömleği giydiler, öyle ki bir bedende iki baş gibi göründüler. Peygamber, Ali'ye: "kanım senin kanındır, etim senin etindir, Vücudum senin vücudundur, usum senin usundur, ruhum senin ruhundur." dedi. O zaman ashâbı ona; "Ey Allah'ın resulü, gömleği çıkarınız." dediler. Peygamber gömleği çıkardı, Muhammed ve Ali tek bir vücut olarak göründü... Sonra minberden indi, kuşağını aldı... Ali'ye doladı, üç düğüm yaptı ve dedi ki: "Ey Ali, sen benim Musa ve Harun'un kardeş oldukları gibi kardeşimsin..." (Melikoff, 1994:94)

¹⁴ Bazı yörelerde musahip olmaya karar verenlerin önce bunu ailelerine bildirmeleri, herhangi bir engelin bulunmaması halinde olabilecekleri bilinmektedir. Bu;

a) Aynı dili konuşmak,

b) Aynı yaş grubunda, aynı dinde, aynı sosyal sınıf ve aynı sosyal durumda olmak gerekir. Bir bekarın evli bir adamla; yaşlı bir adamın genç biriyle; cahil bir adamın alim bir adamla musahibi olamaz. (Melike, 1994:95)

Cem merasimiyle birlikte musahip olma süreci başlar ve kişi düşkün ilan edilinceye veya ölünceye kadar da devam eder.¹⁵

Musahipliğin önemini Pir Sultan Abdal şöyle dile getirir:

Musahipsiz kişi ceme gelür mü?

Ettiği niyazlar kabul olur mu?

Muhammed, Ali yolundan derman bulur mu?

Yine farz içinde farzdır musahip

Musahipsiz kişi ceme götürme

Tecellisi bozuk Hakk'a götürme

Musahipsiz ile durup oturman

Yine Farz içinde fardır musahip (Ulucay, 1996:40)

Alevi teolojisinde dayanışmayı sağlayan en önemli olgudur musahiplik. İki insanın kıyamete kadar sürüp giden kardeşliğidir. Hayatta sadece bir kez yapılır. Ölüm, dargınlık ya da ayrılık gibi nedenlerle bu and bozulsa bile bir daha tekrarlanmaz.

Önemli bir kültür kolu olan musahiplikte ahiret kardeşi olunan erkeklerle kardeş, eşleriyle de bacı durumuna gelmek demektir. Bu olguda namus, mal ve mülk hariç hemen her şey ortak sayılır. Çocuklarının evlenememesi bir insect tabooyu (cinsiyet yasağını) ortaya koymaktadır. (Türkdoğan, 1995:80)

Musahip, talip, dolu, namzet gibi kodlar bu topluluğun gizlilik/saklılık özelliklerini daha da güçlendirmektedir. Musahiplik bir yönüyle Alevi inancının sert kültür unsurudur. Musahiplikle birlikte taliplik ve düşkünlük bu inancın üç önemli sosyal mekanizma unsurudur. Bunlar bir yandan toplumsal dayanışmayı sağlarken öte yandan grup dışı açılmalara set çeker. Alevi insanını birbirine bağlayan ve onları birbirinin vazgeçilmez unsuru haline getiren bu kavramlar aynı zamanda topluluğun öz değerleridir.

Musahiplik olgusunun günümüz Anadolu coğrafyasında canlı bir şekilde etkisini yitirmeden yaşatıldığı yer, Tunceli ve çevresidir. Tunceli yöresinde musahip tutma kavramı, evlenme çağına gelmiş bir erkek için bir zorunluluk olmaktadır. Genellikle 15-18 yaş aralığında gençler; iyi anlaştıkları, sürekli birlikte zaman geçirdikleri arkadaşlarıyla musahip tutma yoluna girerler. Musahip olmaya karar veren gençler bunu arkadaşlarına ve ailelerine söylerler, toplum içinde birbirlerine "musahip" diye seslenirler. Ailelerin de onayı alındıktan sonra musahip olmak için "dede"den ceme katılmak için izin isterler. (K 1)

Tunceli ve yöresinde musahip olma şartları yukarıda saydığımız özellikleri kapsar. Dil ortaklığı, ailelerin ekonomik-kültürel denkliği (bu bölgede evlenmemiş biriyle evlenmiş birinin musahip olması doğru kabul edilmese bile görülebilmektedir.) Musahip olacakların aynı mahalde oturması gibi şartlar ön şartlardır. Dili aynı olmayan, aynı yerde oturmayan; yaş, eğitim ve konum bakımından denklik göstermeyen kişilerin

¹⁵ Musahiplik, cem ayini için bkz. Esat Korkmaz s.254; Mehmet Eröz s.110-120; Melikoff, s.90-98; Türkdoğan s.62-76-124-138; Timuroğlu s.82; Erdoğan s.141; Adyakmaz s.146; Kocadağ s.245; Öz s.197; Zelyuf s.311; Güner s.183.

musahiplikleri sakıncalı kabul edilmekte aksi durumda Muhammed-Ali ve kırklar katında edilecek edilecek yeminin bozulması söz konusu olmaktadır.(K4)¹⁶

Şartların uygunluğu halinde musahip olacaklar cem'de pir karşısına çıkarlar. Cem törenleri iki türdür. Birisinde herkesin katıldığı, katılma sınırının olmadığı “ Birlik Cem'i” diğ erinde ise evli ya da musahip olan çiftlerin katıldığı disiplinli “ Görgü Cem'i” dir. Görgü Cem'i sadece musahiplerin katıldığı disiplinli ve kuralları olan bir ayindir. (K2)

Musahiplik, Alevilik teolojisindeki şekliyle yörede uygulanır. Taraflardan biri ölmedikçe yaşam boyu sadece bir kez ve bir kişiyle yapılır. Eşlerin de kabul etmesi, eğitim durumları, sosyo-kültürel yapıların uyumu, maddi anlamdaki denklik gibi hususiyetler ön plana çıkan şartlardır.

Musahip çocukları asla birbirleriyle evlenemezler, bu yol hem din kardeşliği hem de toplumsal yaşantıdaki dayanışma kardeşliğidir. (K1)

Bu inançta musahiplik toplumsal sorumluluk ve paylaşım açısından kan kardeşliğinden daha kapsayıcı ve sorumluluk gerektiren bir işleve sahiptir. Bu sorumlulukların bilincinde olan talipler “dede”lerine başvururlar. Dede onlara musahip olmanın koşullarını tanıklar huzurunda sorar, kabul ederlerse meydana alır. Musahip olmanın zorlukları ve sorumlulukları hatırlatılır. Talipler karar verdikten sonra dede bir gülbank¹⁷ okur:

“ Bismişah, Allah...Alah ...
Yüzüm yerde, özüm dar'da
Dar-ı Mansur'da ellerim gani dergahında
Erenler Hakk hayırlısı şey'en ederim
Allah... Allah..
Eyvallah, hü dost!” (K2)

Bu duadan sonra musahiplere bir yıl sinama süresi verilir. Bu süre içinde canlar anlaşılamayacak olursa musahip olmaktan vazgeçerler ama kardeşlik andı bozulmaz (K1). Sinama süresi olumlu geçerse talipler/canlar boy abdesti alıp tekrar meydana gelirler. Boy abdesti sırasında ellerin yıkanması, Hakk'ın yasakladığı şeylere geçmişte el uzatıldı ise bu kirlenmeden elin arınması içindir; ağıza alınan su, kötü şeyler söylenmişse ağızın arınması içindir; burna çekilen su kötü kokulardan burnun arınması için; yüze sürülen su, utanılacak işlerden arınması içindir (K3).

Akşam olup cem birlendiğinde cem erenleri gelip delil gülbankını(dua) okurlar:
“ Allah, Allah...Allah, hizmeti kabul ola
Divan-ı dergahta yüzü ak, özü pak ola
Hizmetinle şefaaf bulasın

¹⁶ Yemini bozulanlar için Celal Dede şunları söylemektedir: “ Pir önünde kardeş olurlar ve bu yemini bozanlar Muhammed-Ali yolundan çıkmış sayılırlar. İşleri bozuk sonları karanlıktır. Allah katında Muhammed-Ali'nin şefaafinden mahrum olur, ahirette Hakk'ın gazabına uğrarlar, dört kapı sürgünü kırk Makam'ın lanetlisi olurlar.

¹⁷ Cem törenlerinde yüksek sesle okunan dua.

Şevkimiz Şah-ı Merdan ola

Gerçeğin demine hü!" (K4).

Akabinde kenetlenip niyaz edilir. Kurban içeri alınır, kurbanı dar'a durur. Bundan sonraki ritüeller az-çok diğer bölgelerde yapılan törenlere benzerler. Rehber ve musahip olacaklar (eşleriyle birlikte) eşiğin sağına ve soluna niyaz edip dar'a dururlar. Rehberin elini öpen talipler/canlar onun sol yanında ve döşek üzerinde dar'a dururlar. Arkalarında eteklerine tutunmuş olarak eşleri gelir ancak bacılar yer değiştirmiş durumdadır (K4). Bu durum musahipleri birleştiren en önemli ritüeldir.

Rehber, musahip olacakların boyunlarına birer mendil ya da tülbent bağlar, iki mendilin ucunu sağ eliyle tutar; bu sırada musahip olacaklar pir karşısında dar'da ayaklarını mühürlemiş vaziyette beklerler.

Rehber:

-“Aşk ola” der,

Bu söz üzerine beşi de meydanı niyaz ederler ve yeniden dar'a dururlar.

Rehber:

-“Hü tarikat erenleri!” deyince, pir:

-“ Hü şeriat yolcusu! Nerden gelip nereye gidiyorsunuz?” der, ardından da rehber:

-“Şeriaten gelip tarikata gidiyoruz” diye cevap verir. Sonra beşi birlikte dar'dan ayrılıp eşiğe varır geri dönerler, rehber yeniden söz alır:

-“ Hü tarikat erenleri!” ardından Pir:

-“ Hü tarikat yolcusu! Nerden gelip nereye gidiyorsunuz? der, rehber:

-“Tarikatten gelip marifete gidiyoruz!” diye cevap verir.

Bu kez yine rehber ve talipler dar'dan ayrılıp eşiğe varırlar ve geri dönüp dar'a dururlar, rehber:

-“Hü! marifet erenleri!” der, pir:

-“ Hü marifet yolcusu! Nerden gelip nereye gidiyorsunuz?” der, rehber:

-“ Marifetten gelip sırrı hakikate gidiyoruz.” der, pir ise bu yolun zorlu bir yol olduğunu anlatan nasihat verir:

-“ Gidemezsiniz! Kış var, aşılmaz yüksek dağlar var, geçitsiz ırmaklar var. Bu belleri aşamazsınız, bu selleri geçemezsiniz. Çok büyük engeller var bunlar demirden leblebidir yiyemezsiniz, ateşten gömlektir giyemezsiniz. Gelme gelme! Gelirsen dönme! Gelenin malı gider, dönenin canı gider. Öl ama ikrar verme, öl ikrarından dönme! Hal böyledir bu halleri ben size demiş ve duyurmuş olayım evladım” der. Rehber:

-“ Pirim cemaatin varlığına, Hakk'ın birliğine inanarak Muhammed-Ali yoluna Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin katarına girerek, Muhammed'e ümmet, Allah'a kul, Hüseyin'e talip olmak için adlarını andığımız kişilere inanarak, güvenerek geldik. Ölümümüz olur, dönüşümüz olmaz. Önünüzde başımız açık, ayağımız yalındır. Özümüz dar'da, yüzümüz yeredir. Pirden ne gelirse 'Allah Allah eyvallah!' dedik

durduk dar'ına. Boynumuz kıldan ince, yolumuz kılıçtan keskin. İnandık iman getirdik. Huzurunuzda birliğe yettik." Pir:

-“ Eyvallah talip ikrarın imanına yoldaş olsun! Hakk, Şah-ı Merdan, tümünüzü doğru yoldan ayırmasın. Diz çökün!” der, rehber:

-“ Sana, Muhammed-Ali yoluna girmek üzere bir çift kurban getirdim. İşte yularları” der, pir yine bu yolun güçlüğüne dair nasihat verir:

-“ Evladım, siz musahip oldunuz. En başta musahip musahipten evini ayırmayacak, mallarını ayırmayacak. Birbirinin evinde olanı izinsiz alıp gidecek. Aranızda bir tartışma çıkması durumunda -Allah korusun- bu dargınlığı, temmuz sıcaklığında tülbent kuruyuncaya değin sürdürürseniz derdinize derman bulunmaz.”¹⁸

Pir devamla taliplerden şeriat, tarikat ve marifet bilip sırr-ı hakikate ulaşmalarını ister. Bunlara ulaşmanın yollarını anlatır. Yalan söylememek, haram yememek, zina yapmamak, dedikodu etmemek, elinle koymadığını almamak, gözünle görmediğine gördüm dememek, kimseyi incitmemektir bunlar. Devamla pir:

— “Ey talip, benim bu sözleri sana söylediğime cemaat tanık olsun mu? Vaktin imamı şahit olsun mu? Ay, güneş şahit olsun mu? Yer gök şahit olsun mu? Ölünceye kadar ikrarınızdan dönmeyeceğinize; elinizden geldiğince, gücünüzün yettiğince Allah'a kul, Muhammed'e ümmet, Ali'ye talip olacağınıza, Hüseyin'in yolundan ayrılmayacağınıza söz veriyor musunuz?” der. Musahiplerin “eyvallah pirim” demelerinden sonra birçok yörede de görülen musahiplerin ve bacıların üzerine bir çarşaf çekilir. Rehber kenarda, pir sağ başta ismi azam duasını okur. Dua bitinceye kadar çarşaf dört üzerinde kalır, sonra kaldırılır. Rehber ve talipler yan yana dizilerek ayak mühürlerler.¹⁹Pir tekrar nasihat babında bir gülbank okur, bu gülbanktan sonra musahipler secdeye varır. Pir:

— “Ey talip girdiğin Hak kapısı durduğun Mansur dar'ı ne gördün ne duydun?”

Rehber:

— “İkrar iman!” der. (K4) bu şekilde karşılıklı dua ve ikrarla birlikte tören devam eder. Pirin sözlerinden sonra musahip canlar-bacılar ile birlikte ayağa kalkarlar. Pirden ve rehberden başlayarak cemdeki büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperler, yeniden pirin önünde dar'a dururlar ve pir bir gülbank daha okur:

— “ Hü sufiler! Menziliniz mübarek olsun! Donunuz kutlu olsun. Cenab-ı Allah ikrarınızda ber karar eylesin” diye dua eder. (K1) Sonrasında musahipler ve bacılar, rehberle erkana girerler.²⁰ Rehberin yanındaki sufi, rehber ile yüz yüze yatar; diğerleri birinci sufinin arkasına yatar. Parmaklar açık durumdadır. Pir, rehberin omuzlarından

¹⁸ Bu öğütten sonra şu gülbank okunur:

“ Musahip musahibe demese bel,
Dünya ahirette egridir yolu,
Ona şefaet etmez Muhammed-Ali,
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali,

Musahip musahiplikten yolu ayıra,
Hakk vura onun temelin devire,
Yedi cehennem narın ona buyura,
Söyleyen Muhammed, dinleyen Ali.
(K3)

¹⁹ Mürşit katında dururken sağ ayak başparmağını, sol ayak başparmağı üzerine koymak. (Ayak mühürlemek mürşide saygıyı simgeleyen bir durum biçimidir. Mürşidin huzuruna yalın ayak çıkan mürit, emrinden ayrılmayacağına ve emirlerini alana değin mühürlenmiş gibi duracağını anlatmak için ellerini çaprazlama omuzlarına koyar ve sağ ayak başparmağını, sol ayak başparmağına bastırarak ayaklarını mühürler. (Korkmaz, 1994:44)

²⁰ Erkana girmek görgü cemine katılmak.

başlayarak parmaklarına kadar üç kez sıvazlar. Bu sırada da yine dualar edilir. Selman-ı Pak diye niyaz alırken sol el ile sağ dirsek tutulur, hutbe-i şerif okunur. Erkeklerle ikişer, bacılara birer hafif tokat atılır, kadın hamileyse omzundan niyaz alınır. (K3) Daha sonra bacıların pirin kuşağını ve elini öpmesi, gülbankların okunması, sembolik olarak döşeğin açılması, bacının döşeği güneşin battığı yere doğru üç defa silkelemesi gelir. Ferraş'ın gelip;

— “Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali!” diyerek sağ eliyle üç kez süpürgeyi çalıp dar'a durması, ardından Salman'ın(ibrikçi) meydana gelip su damlatması, mürşit ve rehberin eline su dökmesi Ferraş'ın ayağına su damlatması gelir. Bu Selman-ı Ferraş'ın, Selman-ı Pak'ın hizmetine hazır olması içindir. Devamla dolunun hayırlısı alınır. Şems gelir doluyu tasa boşaltır: “Hayır himmet eyleyin!” diyerek doludan bir damla döker.

“Kadeh seni, bade seni

Vermeyelim yade seni

Mümkinin ne haddi var

Zerre kadar tade seni” okunur.

Mürşit ya da rehber Şems'ten²¹ doluyu alıp dört canı karşılıklarına çağırırlar. Doluyu boştakine verir onlar da birbirlerine sunar ve niyazlaşırlar. Mürşit/pir taliplere:

— “Nefsinize uymayın, yolunuzdan azmayın, çiğ lokma yemeyin; malı mala, canı cana katın; halinizle haldaş, yolunuzla yoldaş olun!” diye öğüt verir. Sonra dem gülbankı okur. Daha sonra erkana başlanır. Her erkanda erkan gülbankı çekilir ve gülbank “içeriden alınan, dışarıdan alınmaya” ya da “nur ola, sır ola gerçeğin demine hül” diye cem bağlanır. Yörede musahiplik daha çok evlilik törenlerinde asıl fonksiyonuyla karşımıza çıkmaktadır. Kız istemeden düğünün sonuna kadar yol kardeşinin yanında yer alır, musahipler ömürlerinin sonlarına kadar anne-babalarına “analık-babalık/anne ya da baba” derler.

Yukarıda ana hatlarını vermeye çalıştığımız musahiplik ve töreni, kökenini İslam'ın mitolojik boyutlu anlatılardan olan ana sembolik öğelerle örülmüş bir ayin, töre ve tören dizgesidir. Bu tören gizil bir toplumun hiyerarşik yapılanmasının temel bir göstergesidir. Bu törenle bireyler, inançları doğrultusunda yaşayıp değer yargılarının dışına çıkamazlar. Müeyyidesi sonucu toplumdan dışlamak veya düşkün ilan edilmek korkusuyla bu yapı bireyleri toplumsal kurallara uymayı ve inançları doğrultusunda yaşamasını sağlar. Törenlerdeki her bir simgesel öğeler bu inanç içerisinde kutsala gönderilen bir referanstır. Sembolik anlatı bir yönüyle geçmişteki kutsalları anımsatırken diğer yönüyle de toplumsal yaşamı düzenler ve bireyler için ideal norm olurlar.

Alevilik olgusu hakkında gerekli olan bilimsel bilgi özellikle Aleviliğin mevcut durumunun tespitine ve doğuş sürecinin aydınlatılmasına yönelik olmalıdır. Ayrıca Alevilik ile ilgili ana kavramların ,Alevilik olgusunun tarihi seyrine paralel olarak tespit edilmesine ihtiyaç vardır. (Onat 2005:12)

Sonuç olarak Alevî-Bektaşîler bugüne kadar bir azınlık psikolojisi altında varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu nedenle kapalı-gizli toplum özelliklerini yansıtır. Özellikle Cumhuriyet ile birlikte kendilerini rahat ifade edebilme özgürlüğüne kavuşan

²¹ Şems, bu törende sakinin adıdır.

bu kitlenin toplumun ve devletin her katmanına çekilmesi onların dışlanmasını önleyeceği gibi onlara göz diken birçok art niyetli ideolojilerin ellerinin boşa kalmasına sebep olacaktır.

KAYNAKLAR

- BIRGE, J. Kingsley. **Bektaşîlik Tarihi**, (Çev. Reha Çamuroğlu) Ant Yay. İstanbul 1991.
- DERSİM, Şelva. "Alevîlik" **Pir Dergisi**, Yıl.1, S:1 Aralık İstanbul s.8 1994.
- DOĞAN, İzzettin. "Alevîlik İslam Dışı Değildir" **Türk Yurdu**, C.XXV, S:210 Şubat s.67-71 2005.
- ERÖZ, Mehmet. **Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik**, Kültür Bak. Yay. İstanbul 1977.
- _____ (**Eski Türk Dini ve Alevîlik-Bektaşîlik**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı İstanbul 1992.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki. **Alevîlik-Sünnîlik-İslam Düşüncesi**, İstanbul 1989.
- FIĞLALI E.Ruhi. **Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik** Selçuk Yay. Ankara 1994.
- GÜRSOY Şahin-Recep KILIÇ. **Türkiye Alevîliği** Nobel Yay. İstanbul 2009.
- GÜZEL Abdurrahman. "Alevî" **Türk Ansiklopedisi**, C.2 İstanbul. s.46-48 1948.
- İNAN, Abdulkadir **Eski Türk Dini**, Kültür Bak. Yay. Ankara 1976.
- Kaşgarlı Mahmud, **Divânü Lugâti't-Türk** (çev.Seçkin Erdi-Serap Tuğba Yurtsever) Kabalcı Yay. İstanbul 2005.
- KOCADAĞ, Burhan. **Alevî-Bektaşî Tarihi**, Can Yay. İstanbul 1996.
- KUTLU, Sönmez. **Din Anlayışında Farklılaşmalar Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara 2003.
- KUTLUAY, Erdoğan. **Alevî-Bektaşî Gerçeği** Alfa Yay. İstanbul 2009.
- MELIKOFF, Irene. **Uyur İdik Uyardılar** (Çev. Turan Alptekin) Cem Yay. İstanbul 1994.
- OCAK.A.Yaşar. "Türkiye'de Alevîlik Meselesi" C.36 S.382 **Türk Yurdu**, Ankara s.4 1990.
- _____ "Bektaşîlik Bir Tarikattır Ama Alevîlik Bir Tarikat Değildir" **Türk Yurdu** (Aralık) Nr.88, s.14 Ankara 1994.
- OCAK, A.Yaşar. **Babailer İsyanı Alevîliğin Tarihsel Alt Yapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksinin Teşekkülü**, Dergah Yay. İstanbul 1996.
- _____ **Menakıbnâmeler**, TDK Yay. Ankara 1997.
- _____ **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İletişim Yay. 3.baskı İstanbul1999a.
- _____ **Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Süfilik: Kalenderler**, TTK Yay. Ankara 1999b
- _____ **Osmanlı toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)** Tarih Vakfı Yurt Yay. 2.baskı İstanbul1999c.

ODYAKMAZ, A.Nevzad. **Bektaşilik, Mevlevilik, Masonluk**, Özne Yay. İstanbul1999.

ÖZ, Baki. **Bektaşilik Nedir?** Der Yay. İstanbul 1997.

TAŞDEMİR, Levent. Tunceli'de Yaşayan Alevilerde Musahiplik, Kirvelik ve Alevi Dedelerinin Küsleri Barıştırmaları İle İlgili Derleme (Basılmamış Bitirme Ödevi) Elazığ 2009.

TİMUROĞLU, Vecihi. **Alevilik, Bektaşilik, Şiilik, Kızılbaşlık**, Kalan Yay. Ankara 2004.

TÜRKDOĞAN, Orhan. **Alevi-Bektaşî Kimliği –Sosyo-Antropolojik Araştırma**, Timaş Yay. İstanbul 1995.

_____ **Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı İstanbul. 1988.

ULUÇAY, Ömer. **Alevilikte Cem Nefesleri**, Gözde Yay. Adana 1996.

ÜZÜM, İlyas. **Günüz Aleviliği**, İsam Yay. İstanbul 2000.

YAMAN, Ali. "Cemevleri Tartışmaları Ekseninde Günümüz Aleviliğine Bakışlar" **Türk Yurdu** C.25, S.210 Şubat s.81-86 2005.

ZELYUT, Rıza. **Halk Şiirinde Gerçekçilik**, Yön Yay. İstanbul 1982.

_____, **Öz Kaynaklarına Göre Alevilik**, Anadolu Kültür Yay. İstanbul 1990.

KAYNAK ŞAHISLAR

1.Haydar ANDIÇİ (K1): 1958 Tunceli doğumlu, Anadolu Üniv.Fizik Bölümünde yüksek lisans yaptı halen Tunceli ili merkez Cumhuriyet Lisesinde müdürlük yapmaktadır.

2. Celal Dede (K2) Tunceli'nin Otlukaya Köyünde dünyaya gelmiştir. Tunceli'de cemevinde dedelik yapmaktadır. Okuma-yazması yoktur.

3.Zeynel Dede (K3) 1936 Tunceli Nazımiye doğumlu, Tunceli merkezde cemevinde dedelik yapmaktadır. Okuma- yazması yoktur.

4.Hıdır KAYA (K4): 1951 Tunceli Gömemiş doğumlu. Tunceli'nin değişik yerlerinde öğretmenlik yapmıştır. Halen Tunceli'de yaşamaktadır.